

POLİSİYE EDEBİYATTA ULUSAL ALEGORİ ÇEVİRİSİ: AMANVERMEZ AVNİ'NİN SERÜVENLERİ*

Özge ALTINTAŞ**
Ayşe Banu KARADAĞ***

ÖZ: Son yıllarda çeviribilim alanında yapılan araştırmalar polisiyenin ulusal alegori üretmekteki gücüne işaret etmektedir. Yazıldığı döneme ilişkin tarihsel, toplumsal, kültürel ve coğrafik bir kesit sunabilmesi nedeniyle polisiye türü “Yeni Gerçekçilik” olarak kabul edilmeye başlamıştır. Kendi döneminin ulusal alegorisini üretebilen bu türün çevirisini ise “kaynak metindeki ulusal alegorinin başka bir ulusal alegoriye çevrilmesi” şeklinde ele alan çalışmalar gündeme gelmiştir. Bu makalenin amacı, çeviribilim alanındaki polisiye edebiyata ilişkin yeni yaklaşımlar ışığında ilk seri telif polisiye edebiyat örneklerini ulusal alegori çevirisi bağlamında incelemektir. Bu amaç doğrultusunda, Türkiye’de seri halinde yayınlanan ilk telif polisiye eser olarak kabul edilen *Osmanlı’nın Sherlock Holmes’ü Amanvermez Avni*, betimleyici çalışmanın araştırma nesnesi olarak seçilmiştir. Bu betimleyici çalışmada *Osmanlı’nın Sherlock Holmes’ü Amanvermez Avni* örneğinden hareketle ilk dönem seri telif polisiye edebiyat örnekleri üzerinden yapılan özgün/çeviri tartışmalarına çeviribilim bakış açısıyla yaklaşılabilecektir. Bu amaçla yapılacak betimleyici çalışmada polisiye edebiyat çevirisi alanında araştırmalar yapan Alistair Rolls’ün çeviri odaklı kavramsallaştırmaları temel alınacaktır.

Anahtar Sözcükler: Polisiye Edebiyat Çevirisi, Yeni Gerçekçilik, Ulusal Alegori, Alegori Çevirisi.

* Bu makale, Arş. Gör. Özge ALTINTAŞ’ın Prof. Dr. Ayşe Banu KARADAĞ’ın danışmanlığında hazırladığı “Polisiye Edebiyatımızda Çeviri Olgusuna İlişkin Kavramların Yeniden Okunması” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir (Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diller ve Kültürlerarası Çeviribilim Doktora Programı).

** Arş. Gör., İzmir Ekonomi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Mütercim Tercümanlık (İngilizce) Bölümü, ozge.altintas@ieu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4833-9383>

*** Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatı Bölümü, Mütercim Tercümanlık (Fransızca) Anabilim Dalı, akaradag@yildiz.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0974-8053>

Geliş Tarihi (Received): 17.11.2018

Kabul Tarihi (Accepted): 09.01.2019

Yayın Tarihi / Published: 20.01.2019

TRANSLATION OF NATIONAL ALLEGORY IN CRIME FICTION: *AMANVERMEZ AVNİ SERÜVENLERİ*

ABSTRACT: Recent research in the field of translation studies points to the strength of crime fiction in creating national allegories. Since crime fiction can provide the historical, social, cultural and geographical profile of the era it was written in, it is now being considered as "New Realism". Some studies have started to view the translation of this genre, which is capable of producing the national allegory of its era, as "the translation of the national allegory in source text into another national allegory". In light of the new approaches towards crime fiction in translation studies, this article aims to analyse the first original crime fiction book series within the context of national allegory translation. In line with this aim, *Osmanlı'nın Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*, which is considered as the first original crime fiction book in Turkey, has been selected as the subject of this descriptive study. Based on the example of *Osmanlı'nın Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* and from the perspective of translation studies, this descriptive study will take a look at the discussions of original/translation text surrounding the first examples of original crime fiction series. The translation-oriented conceptualisations of Alistair Rolls, who carries out studies on the translation of crime fiction, will provide the basis for this descriptive study.

Key Words: Translation of Crime Fiction, New Realism, National Allegory, Translation of Allegory.

Giriş

Döneminin gerçekliğini yansıtabilme gücü sayesinde her topluma kendi ulusal alegorisini yaratma fırsatı tanıyan polisiye edebiyat çevirilerini, kaynak metindeki mevcut alegorinin başka bir ulusal alegoriye çevrilmesi olarak ele alan çalışmalar gündeme gelmeye başlamıştır. Polisiye edebiyat ve çevirilerine ilişkin bu yeni bakış açısı, özgün/çeviri tartışmalarının yapıldığı telif polisiye eserlerinin çeviribilim alanında yeniden ele alınmasına olanak vermiştir. Polisiye edebiyat çevirilerine yönelik yapılan araştırmalarda her toplumun ihtiyaçları ve özellikleri doğrultusunda farklı çeviri sorunsallarının ortaya çıktığı saptanmış ve bu sorunsallar çerçevesinde yeni kavramsal tartışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda edebiyat ve kültür dizgemizde rastladığımız polisiye edebiyat ve çeviri örneklerine ilişkin sorunsallar da kendi dönem koşulları çerçevesinde incelenmesi gereken bir konudur. Ülkemizde de 1884-1928 tarihleri arasında yayımlanmış telif polisiye eserlerin toplumsal koşullarla birlikte incelendiği kapsamlı bir araştırma mevcuttur.¹ Bu araştırmanın yanı sıra Banu Öztürk, Didem Ardalı Büyükarman ve Seval Şahin², edebiyat dizgemizdeki telif

¹ Seval Şahin, Didem Ardalı Büyükarman, Banu Öztürk, Ayşe Şahin, İpek Şahbenderoğlu, "1884-1928'de Türkiye'de Yayımlanmış Telif Polisiye Eserlerin Tarihi", TUBİTAK Projesi, İstanbul, 2011-2014.

² Seval Şahin, Banu Öztürk ve Didem Ardalı Büyükarman, *Edebiyatın İzinde Polisiye Edebiyat*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2013.

polisiye edebiyat örneklerini çalışmalarında Yeni Gerçekçilik'in bir temsili olarak ele almışlardır.

Bu betimleyici çalışmada, ilk seri telif polisiye edebiyat örneği olarak kabul edilmesine rağmen *Sherlock Holmes* öyküleriyle olan benzerliği nedeniyle özgün/taklit tartışmalarının odak noktası olan *Osmanlı'nın Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* (1913) adlı eser, bir çeviri sorunsalı olarak ele alınmaktadır. Polisiye edebiyat çevirilerinin alegori çevirisi olarak incelenmeye başlanması, *Amanvermez Avni* örneğini kaynak metne gönderme yapıldığı halde özgün eser şeklinde sunulan bir çeviri sorunsalı olarak araştırmamıza olanak vermiştir. Bu nedenle, bu betimleyici çalışmada *Osmanlı'nın Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* üzerinden polisiye edebiyat çerçevesinde özgün/çeviri kavramlarının yeniden ele alındığı bir kavramsal tartışma yapılması hedeflenmiştir.

Yapılacak kavramsal tartışma Alistair Rolls³ ve Clairia Sitbon⁴ gibi araştırmacıların önerdiği kavramlar çerçevesinde yürütülecektir. Önerilen kavramların Fransız polisiye edebiyatındaki rolüne değinilecek ve bu kavramlarla karşılaştırmalı olarak *Amanvermez Avni* örneği, çeviri olgusu çerçevesinde yeniden tartışmaya açılacaktır.

1. Polisiye Edebiyatımızın İlk Örneklerinden Biri: *Osmanlı'nın Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*

Türkiye'de ilk seri polisiye edebiyat örneği 1913'de Ebu's Süreyya Sami tarafından yazılan *Osmanlı'nın Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* olarak kabul edilir. Dizinin başarısının etkisi uzun yıllar sürmüş ve 1928 yılında yayımlanan *Türklerin Şerlok Holmes'ü Amanvermez Sabri* ve 1944'te yayımlanan *Büyük Türk Dedektifi Amanvermez Ali* serileri gibi *Amanvermez Avni*'ye benzer yeni polisiye serileri basılmıştır.⁵ *Amanvermez Avni*, çeviriler yoluyla Türk okurların ilgisini çekmeyi başarmış yabancı dedektiflerden bile daha yetenekli bir Türk kahraman olarak okuyucuların karşısına çıkar. Bu eserin kendisinden önce yazılmış diğer telif polisiye edebiyat örneklerinden

Benzer bir çalışma için bkz. Seval Şahin, *Cinai Meseleler: Osmanlı-Türk Polisiye Edebiyatında Biçim ve İdeoloji (1884-1928)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.

³ Alistair Rolls, "The Re-imagining Inherent in Crime Fiction Translation", *A Journal of Media and Culture*, C. 18, 2015, <http://journal.media-culture.org.au/index.php/mcjournal/article/view/1028> (erişim tarihi: 1.10.2018).

Alistair Rolls, "Whose National Allegory is it Anyway? Or What Happens When Crime Fiction is Translated", *Forum for Modern Language Studies*, C. 52, S. 4, 2016, s. 434-448.

⁴ Alistair Rolls ve Clara Sitbon, "Traduit de l'Américain' from Poe to the Série Noire: Baudelaire's Greatest Hoax", *Modern and Contemporary France*, C. 21, S. 1, 2013, s. 37-53.

⁵ Erol Üyepazarcı, *Korkmayınız Mister Sherlock Holmes! Türkiye'de Polisiye Romanın 125 Yıllık Öyküsü*, Oğlak Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 152.

en büyük farkı ise aynı kahramanın serüvenlerinden oluşan bir seri olarak hazırlanmış olmasıdır.

1913 yılının sonlarında yayımlanmaya başlayan ve 1914 yılında tamamlanan serinin yayımcısı Cemiyet Kütüphanesi'dir. Her hafta düzenli olarak çıkan seri içerisinde toplam 10 kitap bulunmaktadır. Dizin içerisindeki kitaplar sırasıyla *Yanmış Adam*, *Kamelya'nın Ölümü*, *Kanatlı Araba*, *Kara Katil*, *Körebe*, *Mavi Göz*, *Sessiz Tabanca*, *Boyacı*, *Ölü ve İskeletler Arasında*'dir. Osmanlıca yazılan eser günümüz Türkçesine ilk kez 2006 yılında Türk polisiye uzmanı, araştırmacı, yazar ve çevirmen Erol Üyepazarcı tarafından aktarılmış ve Merkez kitaplar tarafından yayım dünyasına kazandırılmıştır. Eser, 2006 yılından bu yana Üyepazarcı'nın çevirisinin farklı yayınevleri tarafından yapılan baskıları sayesinde günümüz okurlarıyla buluşmaya devam etmektedir.

Amanvermez Avni, yardımcısı Arif ile birlikte Beyoğlu'nda Kazancı Yokuşu'ndaki iki katlı evinde yaşar. Evin bir odası laboratuvar olarak kullanılırken diğer odası kılık değiştirmek için ayrılmıştır. Bunun yanı sıra sürekli sütlü çay ve sigara tüketmesi, küçük deneyler yapması, kılık değiştirmesi, yardımcısı Arif'e olay örgüsünü anlatması ve anatomiden iyi anlıyor olması Amanvermez Avni'nin Sherlock Holmes ile olan temel benzerlikleridir. Aynı zamanda Amanvermez Avni, Sherlock Holmes gibi birden fazla yabancı dil bilir ama Holmes'dan farklı olarak bildiği diller Fransızca, Rumca ve Ermenicedir. Genel hatlarıyla *Amanvermez Avni* serüvenlerinin *Sherlock Holmes* öykülerinin birebir aynısı olmamakla birlikte kimi serüvenlerin bir ya da birkaç Holmes maceralarını hatırlattığı da söylenebilir. Temel benzerlikler olmasına rağmen *Amanvermez Avni* serisi içerisindeki suç kavramı ve suçlu figürleri kendi dönem koşullarına göre değişiklik göstermektedir. Amanvermez Avni karakteri üzerinden metin içerisinde sürekli Türklük vurgusu yapılmakta ve Türk zekâsına övgüler yağdırılmaktadır.⁶

Bu bağlamda ilk seri telif roman olarak kabul edilen *Amanvermez Avni* serisi, *Sherlock Holmes* ile benzerliklerinin yanı sıra milli edebiyat düşüncesinin gözlemlenebildiği bir polisiye eser olarak karşımıza çıkar. Bu özelliğinden ötürü eser, özellikle edebiyat çevrelerinde çeviri/özgün/taklit/intihal gibi tartışmaların merkezinde yer alır. Bazı yazarlar, *Amanvermez Avni*'nin basit bir "*Sherlock aşırması*"⁷ olduğunu ileri

⁶ Bu konuda benzer görüşler için bkz. Zafer Toprak, "Türklerin Şarlok Holmes'i Aman Vermez Avni", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. V, 1986, s. 1274.

⁷ David Selim Sayers, "Bir Osmanlı Polisiyesi", 2015, <http://t24.com.tr/k24/yazi/bir-osmanli-polisiyesi,381> (erişim tarihi:1.10.2018).

sürerken, bazıları ise bizden özellikleriyle eserin “özgün”⁸ olarak nitelendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bununla birlikte *Amanvermez Avni* serüvenlerinin, *Sherlock Holmes* öyküleriyle benzerlikleri olsa da, özgün olarak değerlendirilebileceğini söyleyen ve özgün/taklit tartışmalarının devamı niteliğinde sayılabilecek çalışmalar da bulunmaktadır.⁹ Bu noktada, çeviribilim alanında polisiye edebiyat çevirisine yönelik önerilen bazı kavram temelli yaklaşımların, *Osmanlı'nın Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* özelinde yapılan özgün/çeviri, özgün/adaptasyon, özgün/taklit gibi tartışmalara farklı bir boyut kazandırabileceği iddia edilebilir.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. *Osmanlı'nın Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni'nin Çeviri Olgusu Çerçevesinde Ele Alınması*

Betimleyici çalışmanın konusunu oluşturan bütüncenin seçiminde Gideon Toury'nin “varsayılan çeviri” (“assumed translation”) kavramı temel alınmıştır. Hiç kuşku yok ki, erek kültürde çeviri olduğu varsayılan veya sonradan çeviri olduğu anlaşılan her metnin çeviribilimin araştırma nesnesi olabilmesine imkân tanıyan bu kavram ile birlikte çeviribilimin araştırma alanı genişlemiştir.¹⁰ Toury, bir metnin varsayılan çeviri (assumed translation) olarak araştırma nesnesi haline gelebilmesi için kaynak metin şartı (source text postulate), aktarım şartı (transfer postulate) ve ilişki şartı (relationship postulate) olmak üzere üç temel şarttan bahseder.¹¹ Kaynak metin şartı¹², erek dil ve kültürde bir metnin çeviri olgusu kapsamında ele alınabilmesi için öncesinde çıkış noktası niteliği taşıyan bir metnin başka bir dilde üretilmiş olduğu düşüncesine dayanır. Aktarım şartı¹³, varsayılan çeviri metnin üretimi esnasında varsayılan kaynak metin ile erek metin arasında bir aktarımın gerçekleştiğine ilişkin varsayımdır. Üçüncü şart olan ilişki şartı¹⁴ ise erek metin ile varsayılan kaynak metin arasında açıklanabilir bir ilişkiler bağının var olması gerekliliğine dayanır. *Osmanlı'nın Sherlock Holmes'ü*

⁸ Nilay Kaya, “*Amanvermez Avni* ile Yeniden”, 2015, <http://t24.com.tr/k24/yazi/a1,194> (erişim tarihi: 1.10.2018).

⁹ Ayşe Altıntaş-Balcı, “Türklerin *Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilkent Üniversitesi. Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005.

¹⁰ Gideon Toury, *Descriptive Translation Studies and Beyond*, John Benjamins, Amsterdam-Philadelphia, 1995a, s. 31.

¹¹ Gideon Toury, “The Notion of ‘Assumed Translation’ - An Invitation to a New Discussion”, *Letterlijkheid, Woordelijheid/Literality, Verbality*, (Der. H. Bloemen, E. Hertog & W. Segers), Antwerpen/Harmelen: Fantom, 1995b, s. 143-144.

¹² G. Toury, agm., s. 143.

¹³ G. Toury, agm., s. 144.

¹⁴ G. Toury, agm., s. 144.

Amanvermez Avni'nin bir çeviri olgusu şeklinde bu çalışmanın araştırma nesnesi olmasının dayanağı Toury'nin öne sürdüğü bu üç temel şarttır. Eserin başlığında doğrudan yapılan “*Sherlock Holmes*” göndermesi, karakterlerin temel benzerlikleri ve öyküler arasındaki ilişkiler, öncesinde başka bir dilde *Osmanlı'nın Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* için çıkış noktası niteliği taşıyan bir metnin var olduğu düşüncesini uyandırmıştır. Bu çıkış noktası, *Sherlock Holmes* öykülerini varsayılan kaynak metin ve *Amanvermez Avni*'yi de varsayılan çeviri kavramından hareketle bir çeviri olgusu olarak ele alıp incelememize olanak sağlamıştır.

Toury'nin alana kazandırdığı varsayılan çeviri olgusu ile birlikte özgün olan ama çeviri olarak sunulan metinler “sözde çeviri”¹⁵ ve çeviri olan ama farklı nedenlerle çeviri olarak sunulmayan metinler de “gizli çeviri”¹⁶ olarak adlandırılmış ve alanın araştırma konuları¹⁷ arasına dâhil edilmiştir. Bu bağlamda, erek edebiyat ve kültür dizgesinde yer alan ve özgün eser olarak sunulan *Osmanlı'nın Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* üzerinden ise son yıllarda polisiye edebiyat çevirisi alanında yapılan tartışmalar ışığında polisiye edebiyatımıza ilişkin yeni kavramlar irdelenecektir.

2.2. “Yeni Gerçekçilik” Olarak Polisiye Edebiyat

Çeviribilim alanında polisiye edebiyata ilişkin yapılan çalışmalar, polisiye edebiyat çevirisinin bir “tür çevirisi” olduğunu vurgulamakta ve polisiye edebiyat ürünlerinin ve bu ürünlerin çevirilerinin toplumsal koşullardan bağımsız düşünülmemeyeceğinin altını çizmektedir. Özellikle 2012 yılında düzenlenen “Telling Truth: Crime Fiction and National Allegories” [“Gerçeği Söylemek: Polisiye Edebiyat ve Ulusal Alegoriler”]¹⁸

¹⁵ Gideon Toury, *Descriptive Translation Studies and Beyond*, John Benjamins, Amsterdam-Philadelphia, 1995a, s. 70-71.

¹⁶ G. Toury, age., s. 70-71.

¹⁷ “Sözde-çeviri” odağıyla çeviribilim alanında yapılmış ilk tez çalışması için bkz. Nilüfer Alimen, “The Ideological Aspect of the Pseudotranslations in Turkey: An Analysis of Kemal Tahir’s Pseudotranslations of *Mike Hammer* Series”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aston University, School of Languages and Social Sciences, 2010. Polisiye çeviri edebiyat konusunda “sözde çeviri” vurgusuyla yapılan diğer çeviribilim odaklı çalışmalara örnek olarak bkz. Nilüfer Alimen, “Polisiye Edebiyatımızda Çeviriler ve Sözde Çeviriler”, (Özet Halinde Yayınlanmış Bildiri), 5. *Asoscongress Uluslararası Filoloji Sempozyumu Özet Kitapçığı*, İstanbul, 2018, s. 73; Özge Altıntaş ve Ayşe Banu Karadağ, “Polisiye Edebiyatımızda Özgün/Çeviri Sorunsalı: *Osmanlı'nın Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*”, (Özet Halinde Yayınlanmış Bildiri), 5. *Asoscongress Uluslararası Filoloji Sempozyumu Özet Kitapçığı*, İstanbul, 2018, s. 74; Şehnaz Tahir-Gürçağlar, “*Sherlock Holmes* in the Interculture: Pseudotranslation and Anonymity in Turkish Literature”, (Der. Anthony Pym, Miriam Shlesinger, Daniel Simeoni), *Beyond Descriptive Translation Studies: Investigations in Homage to Gideon Toury*, John Benjamins, Amsterdam-Philadelphia, 2008.

¹⁸ Aksi belirtilmedikçe çeviriler tarafımızca yapılmıştır.

adlı konferansta, polisiye edebiyatın ve polisiye edebiyat çevirisinin ayrı bir tür olduğunun vurgulanması ve türün ulusal alegori üretme bağlamında ele alınması gerektiğinin ilk kez ifade edilmesi polisiye edebiyat çevirileri için dönüm noktası sayılabilir.

Konferansın açılış konuşmasını yapan Fredric Jameson¹⁹ da evrenselliği sayesinde polisiyenin ulusal kültürel kimlikler oluşturmada eşsiz bir platform haline geldiğini ifade etmiştir. Jameson'a göre *polisiye bir "Yeni Gerçekçiliktir" ("New Realism")*. *Bugün ulusal alegoriler (national allegories) üretmek için en güçlü kültürel araçlardan biridir, türün ipuçlarına dayalı hikâye tarzı, gündelik hayatı en ince ayrıntısına kadar ortaya koyar*.²⁰ Polisiyenin ulusal alegori üretmekteki gücü etrafında birleşen düşüncelerle birlikte polisiye edebiyat, topluma ayna tutabilmesi nedeniyle "Yeni Gerçekçilik" olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Okur dedektif ile birlikte bir araştırma serüveninin içine dalar, okuma sürecinde metnin ikinci yazarı olarak metne dâhil olur. Okuyucuyu bu serüvene dâhil eden polisiye türü diğer edebiyat türlerine göre günlük yaşamın her bir anının detaylı tasvirine ve toplumsal düzenin ayrıntılarına diğer edebiyat türlerine göre daha bağlıdır. Bu nedenle "*polisiye edebiyat, tarihin kısa bir kayıdır, dönemin ulusal alegorilerini tarihe not düşer*".²¹ Polisiye edebiyattaki suç mefhumu, kahraman/suçlu kavramları gibi unsurlardan yola çıkarak polisiye edebiyatın bir tür ulusal alegori inşa ettiğini, bu nedenle polisiye edebiyat çevirisinin yalnızca ulusal alegoriyi aktarmak olarak sınırlandırılmayacağını, aynı zamanda yeni bir ulusal alegori yaratmak olarak ele alınabileceğini öne süren çalışmalar da gündeme gelmeye başlamıştır.

Bu bakış açısıyla ele alındığında *Osmanlı'nın Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*'nin çeviri yoluyla yeni bir ulusal alegori yaratımının örneği olarak karşımıza çıktığı söylenebilir. Üyepazarıcı'nın²² da daha önce belirttiği gibi, *Amanvermez Avni* öyküleri bugün için belgesel nitelikte bilgiler içerir. Eser dönemin polis teşkilatı, jurnalcılık anlayışı, İstanbul'un kozmopolit yapısı, suç kavramı, suçlu figürü, dönemin teknolojik imkânları

¹⁹ Fredric Jameson, "Australian Crime Fiction and National Allegory. Telling Truths: Crime Fiction and National Allegory Conference", The Institute of Social Transformation Research (ISTR), University of Wollongong, Wollongong, 6-8 Aralık 2012, (Aktaran: Alistair Rolls, "Whose National Allegory is it Anyway? Or What Happens When Crime Fiction is Translated", *Forum for Modern Language Studies*, C. 52, S. 4, 2016, s. 435).

²⁰ F. Jameson, agm., s. 435.

²¹ Alistair Rolls, "The Re-imagining Inherent in Crime Fiction Translation", *A Journal of Media and Culture*, C. 18, 2015, <http://journal.media-culture.org.au/index.php/mcjournal/article/view/1028> (erişim tarihi: 1.10.2018).

²² E. Üyepazarıcı, age., 2008, s. 154.

ve işlenen suça verilen ceza gibi unsurlar sayesinde tarihinin kısa bir kaydını tutar²³. Aynı zamanda eser boyunca yapılan Türklük vurgusu da döneminin siyasi anlayışının bir izi niteliğindedir. Dikkatli bir okumayla II. Abdülhamit dönemiyle ilgili didaktik olmayan bir dilde ve heyecanlı bir serüvenin peşinde dönem bilgisi edinmek mümkündür. Böylece eser, sokaktaki sıradan insanın hikâyesini anlatırken dönemin ulusal alegorisini okuyucusuna sunar. Bu açıdan *Amanvermez Avni*, polisiye edebiyatın özünde bulunan Yeni Gerçekçilik kavramının bir temsili olabilecek niteliktedir.

Bununla birlikte *Amanvermez Avni* gerek kurgusu gerekse de karakter yaratımı açısından *Sherlock Holmes* öykülerinden tamamen bağımsız değildir. Ebu's Süreyya Sami'nin yarattığı *Amanvermez Avni* serisi ile *Sherlock Holmes* serisi arasındaki bağlantıyı “esinlenmek” olarak yorumlamak ya da eseri “adaptasyon” olarak nitelendirmek ise edebiyat ve kültür dizgemizde Yeni Gerçekçilik'in önemli bir temsili olarak yer eden *Amanvermez Avni*'nin özünü ve dizge içindeki rolünü anlamak için yetersiz kalmaktadır. Bu noktada Yeni Gerçekçilik olarak görülen polisiye edebiyat çevirisini “yeni bir ulusal alegori yaratmak” olarak değerlendiren yeni bakış açıları, esere farklı bir gözle bakma şansı sunabilir. Görülen özgün/taklit ikilemini Alistair Rolls ve Clara Sitbon'un²⁴ Fransız polisiye çevirisi bağlamında yürüttüğü “aldatmaca” (“hoax”) tartışması ışığında yeniden ele almak bu arada kalmışlık durumunu açıklamakta yararlı olabilir.

2.3. “Katalitik Çeviri” Yoluyla Oluşan Bir Özgün Aldatmacası: *Osmanlı'nın Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*

Alistair Rolls, Yeni Gerçekçiliğin bir temsili olarak ele aldığı polisiye edebiyat çevirilerini özellikle Fransa örneği çerçevesinde şekillendirmiş ve Charles Baudelaire'in Edgar Allan Poe çevirilerine ve *Série Noire* adlı ünlü çeviri polisiye serisine odaklanmıştır. Polisiye edebiyatın Fransa'da talep görmesi Poe'nun *The Murders in the Rue Morgue* (1841) adlı eserinin 1856 yılında Charles Baudelaire tarafından Fransızcaya çevrilmesiyle başlar. Baudelaire'in çeviri yöntemiyle ortaya çıkan çeviri/özgün sorunsalı Rolls'un Sitbon ile birlikte yaptığı çalışmalarda “aldatmaca”²⁵ (“hoax”) kavramıyla ele alınır.

Rolls, “aldatmaca” (“hoax”) kavramıyla yazar/çevirmen ve özgün metin/çeviri metin konumlarını sorunsallaştırmaktadır. Rolls ve Sitbon'a göre Baudelaire tarafından çevrilen Poe'nun öykülerinin toplandığı *Histoires*

²³ Bu konuda benzer görüşler için bkz. Seval Şahin, *Cinai Meseleler: Osmanlı-Türk Polisiye Edebiyatında Biçim ve İdeoloji (1884-1928)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.

²⁴ A. Rolls ve C. Sitbon, agm., s. 37-53.

²⁵ A. Rolls ve C. Sitbon, agm., s. 38.

Extraordinaires adlı eser çeviri olarak sunulmuş olsa da uzun süre “özgün aldatmacası”²⁶ çerçevesinde tartışılmıştır. Baudelaire, Poe öykülerini çevirirken Poe’nun metnini Fransızcaya aktarmak yerine kendi Fransa deneyimini işin içine sokarak Fransızcada yeniden kaleme alır. Rolls ve Sitbon’a²⁷ göre bu durum, dönemin Fransız okuyucularının Baudelaire çevirilerini okurken bir özgün metin yanılığına düşmelerine neden olur. Fakat ortaya çıkan bu aldatmacanın özü anlaşıldığında, Poe öykülerinin Baudelaire tarafından yapılan çevrilerinin “Poevari” değil de “Baudelairevari” olması anlam kazanır. Baudelaire’e göre, Poe zaten kendisinin de düşünebileceği bir kurgu yaratmıştır. Kendisinden en büyük farkı ise bu düşünceleri daha önce İngilizcede Amerikan toplumu için üretmiş olmasıdır. Bu nedenle, Poe’nun öykülerini çevirirken Baudelaire kendi Fransa deneyimini de işin içine sokarak Poe’nun öykülerinde var olduğunu düşündüğü “gerçek anlamın”²⁸ Fransız toplumu için anlam kazanmasına yardım eder. Bir anlamda Baudelaire, Poe’nun Fransa’daki ötekisi olarak Poe’nun İngilizce yazılmış öykülerini Fransızcada Fransız bir yazarın ustalığıyla yeniden yaratır. Böylece Baudelaire’in eseri Poe’nun kaleminden çıkan bir Amerikan polisiyesinden ziyade “Baudelairevari”²⁹ bir Fransız polisiyesini temsil eder.

Bu noktada çevirmenin görünmezliği kavramı da farklı bir boyuta taşınır. Baudelaire çevirmen sıfatından sıyrılır, “asıl” yazar konumunda olan Poe’nun yeteneklerini Fransızcada ortaya çıkaran usta bir yazar konumuna gelir. Bu açıdan Baudelaire’in çevirisini Rolls ve Sitbon “katalitik çeviri”³⁰ (“catalytic translation”) olarak adlandırır. Baudelaire’in çevirisi Poe’yu Fransızcaya aktarmaz, Poe’nun vermek istediği gerçek anlamı Fransızcada ortaya çıkarır. Baudelaire’in “katalitik çevirisi” (“catalytic translation”) bu nedenle özgün bir yaratım işidir. Özgün İngilizce metni John West-Sooby’nin³¹ kavramıyla kasten “Fransızlaştırmıştır” (“Frenchification”). Baudelaire’in çevirisinin özgünlüğü, gerçek anlamı göstermek amacıyla metne yeni bir bağlam kazandırıp Fransa’nın savaş sonrası ulusal alegorisini sunabilmesinden ileri gelir. Poe’nun kaynak metni ile Baudelaire’in yarattığı özgün çeviri arasındaki ayrımı fark etmek “katalitik çeviri”de (“catalytic

²⁶ A. Rolls ve C. Sitbon, agm., s. 42.

²⁷ A. Rolls ve C. Sitbon, agm., s. 42.

²⁸ A. Rolls ve C. Sitbon, agm., s. 42.

²⁹ A. Rolls ve C. Sitbon, agm., s. 42.

³⁰ A. Rolls ve C. Sitbon, agm., s. 43.

³¹ John West-Sooby, “Lost and Found in Translation: The Frenchification of Australian Crime”, *In Mostly French: French (in) Detective Fiction*, (Der. A. Rolls), Peter Lang., Oxford, 2009, s. 123-140.

translation”) zorlaşır. Baudelaire’in konumu da çevirmen ile yazar arasında bir konuma taşınır.

Poe/Baudelaire çeviri sorunsalına yeni bir bakış açısı getiren “aldatmaca” (“hoax”) kavramı Arthur Conan Doyle/Ebu’s Süreyya Sami ve *Sherlock Holmes/Amanvermez Avni* ilişkisine de yeni bir bakış açısı kazandırabilir. Polisiyenin edebiyat dizgemize çeviri yoluyla yeni girdiği bir dönemde Ebu’s Süreyya Sami’nin *Sherlock Holmes* serüvenlerini kendi dönem koşulları çerçevesinde Türk bir yazar olarak Osmanlıcada yeniden kaleme aldığı varsayımında bulunulabilir. Bu açıdan bakıldığında kaynak metindeki alegoriyi Osmanlıcaya aktaran *Sherlock Holmes* çevirilerinin aksine Sami, *Sherlock Holmes* öykülerindeki ulusal alegoriyi kendi toplumunun ulusal alegorisine çevirmiştir. Sami de, tıpkı Baudelaire gibi, kendi deneyimini işin içine sokarak Doyle’ın öykülerindeki gerçek anlamın dönemin Osmanlısında yeniden anlam kazanmasına yardım eder. Diğer bir deyişle, öyküleri Osmanlıcada Türk bir yazarın ustalığıyla kaleme alır. Böylece Doyle’ın temsil edildiği bir İngiliz polisiyesinin aksine “Samivari” bir Osmanlı polisiyesi ortaya çıkar. Böylece varlığını *Sherlock Holmes*’e borçlu ama kendi döneminin gerçekliğini yansıtan bir polisiye serisi olarak *Amanvermez Avni*’yi yaratır.

Bu açıdan çevirmenin görünmezliği *Amanvermez Avni* bağlamında farklı bir kavram haline gelir. Sami, *Sherlock Holmes* serüvenleriyle iç içe ama bir o kadar da özgün bir Osmanlı polisiyesi yaratarak çevirmen sıfatından sıyrılıp “asıl” yazar konumuna gelir. Bu açıdan Sami’nin kaleminden çıkan *Osmanlı’nın Sherlock Holmes’ü Amanvermez Avni* serisi Rolls ve Sitbon tarafından önerilen “katalitik çeviri”³² (“catalytic translation”) kavramıyla tanımlanabilir. Sami’nin “katalitik çevirisi” (“catalytic translation”) *Sherlock Holmes*’ü Osmanlıcaya aktarmaz, *Sherlock Holmes* öykülerindeki olay örgülerinin Osmanlıcada anlam kazanmasını sağlar. Sami’nin “katalitik çevirisi” bu nedenle özgün bir yaratım işi olarak kabul edilebilir. Özgün İngilizce metni kasten “Türkleştirmiştir”. Tıpkı Baudelaire’in konumu gibi, Sami’nin konumu da, çevirmen ile yazar arasında farklı bir noktaya taşınır. Doyle’un ürettiği kaynak metin ile Sami’nin yarattığı özgün çeviri arasındaki sınırı ayırt etmek *Amanvermez Avni* adlı “katalitik çeviri”de (“catalytic translation”) zorlaşır.

Amanvermez Avni’nin basıldığı ilk dönemde özgün aldatmacası ile sarmalanmasının en önemli nedeni ise, yayınevi tarafından telif eser olarak sunulmasıdır. Bu düşüncüyü güçlendiren en önemli etken ise yazarın *Amanvermez Avni*’nin yaşamış bir Türk dedektifi olduğuna ilişkin yazdığı

³² A. Rolls ve C. Sitbon, agm., s. 43.

önsözdür. Sami önsözde dedektif karakterinin Osmanlı'da polis memuru olarak görev yapmış ve işinin ehli bir Türk dedektifi olduğunu vurgulamıştır. Serüvenlerinin belgelerle desteklenir nitelikte olduğunu ifade etmesi de yazar olarak adının yer aldığı serinin telif bir eser olduğu düşüncesini okur üzerinde güçlendirmiştir:

*“Sherlock Holmes, Nat Pinkerton gibi Batı'nın zabıta yaşamında harikalar yarattıkları söylenen fevkalade zeki kişilere ait öykülerin ne kadar merakla okunduğunu gördükçe Doğu ülkelerinin de bu gibi zekâdan yoksun olmadığını kanıtlayacak, saklanmış ve doğru olan belgelerin yayınlanmasını ulusal ve vatani görevlerden saydım”.*³³

Her ne kadar Ebu's Süreyya Sami Amanvermez Avni'nin gerçek bir Türk dedektifi olduğunu belirtse de özellikle Üyepazarcı tarafından yapılan ayrıntılı araştırmada Amanvermez Avni'ye benzer bir dedektifin varlığına dair yalnızca varsayımlara rastlanılmış ama kesin bir kanıtı erişilememiştir.³⁴ Bu durum da eserin adaptasyon ya da taklit gibi kavramlarla anılmasına neden olmuştur. Roll'un Fransız polisiye edebiyatı bağlamında önerdiği “katalitik çeviri” (“catalytic translation”) kavramı *Osmanlı'nın Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* serisinde özgün ile çeviri arasındaki sınırın nasıl yok olduğunu anlamamıza olanak verebilir.

2.4. “Aldatmaca”, “Çeviri” ve “Özgün” Kavramlarının Polisiye Edebiyat Çevirisi Çerçevesinde Yeniden Ele Alınması

Rolls'a³⁵ göre polisiye zaten tür olarak kendi içinde çeviriyi barındırır. Poe ve Baudelaire örneğinde görüldüğü üzere, buradaki çeviri kavramı özgüne göre ikincil kabul edilen bir çeviri eylemi değildir; tam tersi kaynak metin çevirisini, erek metin ise özgünlüğünü talep eder. Poe'nun metni Fransızca çevirisini içkin olarak çağırır. Baudelaire'in çevirisi ise, Poe'nun metnin çevrilebilirliğidir.³⁶ Poe, talep ettiği çeviri sayesinde tekrar vücut bulur, varlığını sürdürmeye çevirisiyle devam eder. Bu nedenle, polisiye eserin bir kültürden diğerine kolaylıkla geçebilme eğilimi vardır. Çeviri eserin (varsayılan) özgünü geride bıraktığı halde okuyucu kitlesini hem genişletip hem de eserin prestijini artırabilmesi polisiye türünün içkin olarak barındırdığı çevrilebilirlik özelliğinden kaynaklanır.³⁷

³³ Ebu's Süreyya Sami, *Osmanlı'nın Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni: Kamelya'nın Ölümü*, (Çev. Erol Üyepazarcı), C. 1, Palto Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2015, s. 12.

³⁴ E. Üyepazarcı, *age.*, s. 157.

³⁵ Alistair Rolls, “Whose National Allegory is it Anyway? Or What Happens When Crime Fiction is Translated”, *Forum for Modern Language Studies*, C. 52, S. 4, 2016, s. 437.

³⁶ A. Rolls, *agm.*, s. 437.

³⁷ A. Rolls, *agm.*, s. 437.

Benzer şekilde Sami'nin *Amanvermez Avni*'si de *Sherlock Holmes*'ün içkin olarak çağırıldığı çevirisinin Osmanlıca karşılığıdır. Bu ilişkide iyi bir polisiye edebiyat örneği olarak kabul edilen *Sherlock Holmes* türün içkin özelliği sayesinde kaynak metin olarak çevirisini, iyi bir polisiye örneği olarak *Amanvermez Avni* ise erek metin olarak özgünlüğünü talep eder. *Amanvermez Avni*'nin özgünlüğünü ilan edebilme gücü ise *Sherlock Holmes*'ün çevrilebilirliğinin bir göstergesidir. Bu noktada, *Osmanlı'nın Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* bir özgün “aldatmacası” içerisinde topluma sunulan, tam da bu “aldatmaca” sayesinde döneminin ulusal alegorisini yansıtan bir “katalitik çeviri” (“catalytic translation”) olarak düşünülebilir.

Ebu's Süreyya Sami'nin çevirisinin özgünlüğü metne yeni bir bağlam kazandırıp Osmanlı'nın II. Meşrutiyet döneminin ulusal alegorisini sunmasından ileri gelir. “Aldatmaca” (“hoax”) kavramının toplumsal bağlamdan ayrı düşünülemeyeceğinin altını çizen Rolls ve Sitbon³⁸, edebiyat tarihinde meydana gelen tüm hatırı sayılır aldatmacaların büyük toplumsal değişiklikler ve kırılma anlarında meydana geldiğini belirtir. *Osmanlı'nın Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*'nin “özgün aldatmacası” da bu tür bir kırılma anına denk gelir. *Osmanlı'nın Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* hakkında araştırmalar yapan Zafer Toprak³⁹, seri içerisinde sık sık geçen “Türk” vurgusunun doğru bir tercih olduğuna işaret ederek bu vurgunun arkasında “Milli Edebiyat” kavramı olduğunu söyler. II. Meşrutiyet'ten sonra uluslaşma sürecine girilmiş ve Balkan Savaşı yenilgisinin ardından ortaya çıkan Türk unsuru ve milliyetçilik algısı Milli edebiyat anlayışının doğmasına neden olmuştur. Bu nedenle, Toprak'ın⁴⁰ vurguladığı üzere “Türk” vurgusunun göze çarptığı eserler baskılarda daha çok yer bulmuştur. Bu noktada “Osmanlı'nın *Sherlock Holmes'ü*” olarak hem *Sherlock* kadar başarılı ama aynı zamanda bizden biri yani bir Türk olan *Amanvermez Avni*, dönemin siyasi düşünce ve politikalarıyla paraleldir. Toprak'ın *Osmanlı'nın Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni* ve benzeri polisiye eserler için yaptığı yorum son derece dikkat çekicidir.

“Osmanlı'nın halk tabakası kendi çevresiyle bağlantılı günlük yaşamından kesitler içeren sürükleyici öyküler peşindedir. [...] Trablusgarp ve Balkan Savaşları yenilgi ile sonuçlanmıştır. Hiç olmazsa düş dünyasında bu tür yenilgileri telafi etme peşindedir”.⁴¹

³⁸ A. Rolls ve C. Sitbon, agm., s. 39.

³⁹ Z. Toprak, agm., s. 1274.

⁴⁰ Z. Toprak, agm., s. 1274.

⁴¹ Z. Toprak, agm., s. 1274.

Ebu's Süreyya Sami'nin daha önce bahsi geçen önsözünde “Doğu ülkelerinin de bu gibi zekâlardan yoksun olmadığını kanıtlayacak, saklanmış ve doğru belgelerin yayınlanmasını ulusal ve vatani görevlerden saydım”⁴² vurgusu Toprak'ın dönemin toplumsal beklentilerine yönelik yaptığı tespitiyle paraleldir. Sami'nin önsözü, “milli bir edebiyat” oluşturma çabası ve Türklük düşüncesinin altını çizer niteliktedir. Bunun yanı sıra, önsözünün devamında en az Batılılar kadar başarılı ve hatta daha yetenekli bir Türk karakteri olan Amanvermez Avni'nin zekâsını “Doğu zekâsı”⁴³ diyerek övmekte ve Türk okurların bu Türk polisini daha çok seveceklerini söylemektedir. En dikkat çekici noktalardan biri de, Doğu zekâsına sahip Türk bir polis memuru yaratıp polisiye edebiyata katkıda bulunma işini milli bir görev olarak sunmasıdır. Bu bağlamda ilk telif polisiye serisi olarak karşımıza çıkan *Amanvermez Avni*'nin dönemin ideolojik görüşlerini barındırması ve dönem politikasının bir ürünü olarak yan metinler aracılığıyla özgün eser olarak sunulması edebiyat dizgemizde telif eser olarak yer almasına olanak sağlanmıştır. Bir diğer deyişle, dönem koşulları çerçevesinde bilinçli bir “özgün aldatmacası” olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Ortaya çıkan bu “özgün aldatmacası” ise eserin kendi döneminin ulusal alegorisini okuyucusuna sunabilmesinden ileri gelir. Bu da *Osmanlı'nın Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*'nin tıpkı (varsayılan) özgünü kadar güçlü bir polisiye eser olduğunun bir göstergesidir.

“Aldatmaca” (“hoax”) kavramı bu noktada söz konusu metinleri küçümseyen bir ifade değildir. Tam tersi varlığını kaynak metne borçlu olarak ortaya çıkan çeviri eserlerin aslında çeviri yoluyla dönemin ulusal alegorisini yapabilmesi sayesinde kazandığı özgünlüğü vurgular. “Aldatmaca” (“hoax”) kavramı bu açıdan “katalitik çeviri” (“catalytic translation”) yoluyla oluşan polisiye edebiyat örneklerini değersizleştirmez. Aksine ortaya çıkan özgün nitelikteki çeviri metnin ait olduğu dönem ve toplumda nasıl kabul gördüğünü anlamamızı sağlar.

2.5. Polisiyede Ulusal Alegoriyi Çevirme Yöntemleri: “Kendine-Yabancılaşma” (“Auto-Differentiation”) ve “Kendine-Yakınlaşma” (“Auto-Familiarization”)

Rolls'un ulusal alegorinin çevrilmesi bağlamında bahsettiği diğer bir kavram ise “kendine-yabancılaşma” (“auto-differentiation”) kavramıdır. Bu kavramı *Série Noire* adlı çeviri projesi üzerine yaptığı çalışmalarda bir yöntem olarak önerir. *Série Noire*, uzun yıllar Amerikan polisiye edebiyatını Amerikan ürünlerine merak salmış Fransız okurlara aktaran bir çeviri projesi

⁴² E. Sami, *age.*, s. 12.

⁴³ E. Sami, *age.*, s. 12.

olarak değerlendirilmiştir. Rolls çalışmalarında ise *Série Noire*'in bir aktarım olduğu varsayımının basit bir yanılısına olduğunu iddia eder. Rolls'a⁴⁴ göre *Série Noire* kaynak toplumun alegorisinin aksine erek toplumun alegorisini aktarmakla özdeşleşir. Amerikan polisiye edebiyatını Fransızcaya aktarmak yerine Amerikan toplumu içerisinde kendisini tanımlayarak ulusal alegorisini üretir. Öyle ki seri içerisinde çeviri olarak sunulan pek çok öykü Fransız polisiye yazarlar tarafından kaleme alınmış özgün eserlerdir. Temelde Amerika'dan çeviri olarak okuyucuya sunulan seri kapsamında yapılan çeviriler; kaynak metinde, *ötekinin içinde*, kendine mesafe alıp yabancılaşarak, kendisi için yeni bir alegori üretmektedir. Bu durumu Rolls⁴⁵, “kendine-yabancılaşma” (“auto-differentiation”) kavramıyla açıklar. Rolls'a⁴⁶ göre “*çevirinin kendine yabancılaşan doğası, yerel halkı ulusal alanının, günlük ritüellerinin ve yerel işlerin oluşturduğu rahat bölgesinden çıkararak kimliğinden uzaklaştırma şeklidir*”. Bu noktada gerek Amerikan polisiye edebiyatından yapılan çevirilerde gerekse de Amerikan polisiye edebiyatından çevrilmiş gibi sunulan sözde çevirilerde çevirmen/yazarlar Amerika'nın polisiye tekniğiyle Amerikan alegorisini taşımazlar. Aksine Amerika'nın içinde kendine de mesafe alarak Fransa'nın mevcut durumunu anlatan yeni bir Fransız alegorisini üretirler.

Amanvermez Avni örneğinde ise tersten bir süreç dikkat çeker. Rolls⁴⁷, polisiye edebiyat çevirisini “*birinin diğerine çevrilmesinden ziyade birinin diğeri içerisindeki temsilidir*” şeklinde tanımlar. Bu noktada *Amanvermez Avni* diğeri olan *Sherlock Holmes*'dan doğan bir temsildir. Bir Batı figürü olan *Sherlock Holmes*'ü Osmanlıya aktarmak yerine İngiliz *Sherlock Holmes*'dan Osmanlı'nın *Amanvermez Avni*'sini yaratarak kendi temsilini oluşturur. Bir nevi diğerinden kendine doğru yaptığı çeviri yolculuğunda kendi benliğini yaratır. Osmanlı'nın *Sherlock Holmes*'ü olarak telif eser olarak okuyucuya sunulan seri aslında erek metinde, *kendisinin içinde*, ötekine mesafe alıp onu yabancılaştırarak, kendisine yakınlaşmayı başaran bir çeviri türüdür. Bu nedenle özgünlüğünü kendine çevrilebilmekten alır. *Sherlock Holmes*'ün *Amanvermez Avni*'ye çevrilmesiyle dönemin ulusal alegorisini yapan seri, Rolls'un, “kendine-yabancılaşma” (“auto-

⁴⁴ Alistair Rolls, “Whose National Allegory is it Anyway? Or What Happens When Crime Fiction is Translated”, *Forum for Modern Language Studies*, C. 52, S. 4, 2016, s. 439.

⁴⁵ A. Rolls, agm., s. 445.

⁴⁶ Alistair Rolls, “The Re-imagining Inherent in Crime Fiction Translation”, *A Journal of Media and Culture*, C. 18, 2015, <http://journal.media-culture.org.au/index.php/mcjournal/article/view/1028> (erişim tarihi: 1.10.2018).

⁴⁷ Alistair Rolls, “Whose National Allegory is it Anyway? Or What Happens When Crime Fiction is Translated”, *Forum for Modern Language Studies*, C. 52, S. 4, 2016, s. 436.

differentiation”) kavramına alternatif olarak “kendine-yakınlaşma” (“auto-familiarization”) kavramıyla açıklanabilir. Bu noktada Ebu’s Süreyya Sami kendi toplumuna yakınlaşarak dönem ihtiyaçlarına karşılık veren bir çeviri metin üretir. Ürettiği metin sayesinde Sami, Sherlock Holmes’ü alt edebilecek zekâda bir dedektif yaratarak kendi döneminin ulusal alegorisini yansıtabilen bir polisiye edebiyat çevirisi yapmıştır denebilir.

2.6. “Düşünümsel Yeniden Çeviri” (“Re-translation”)

Polisiye edebiyat çevirisindeki yeni yaklaşımlar ışığında değerlendirildiğinde, *Amanvermez Avni*’nin erek okuyucunun aşına olduğu mekân ve dil kullanımıyla birlikte alışılmış çeviri anlayışının ötesinde olduğu söylenebilir. Ortaya çıkan çeviri türünde kaynak metin sadece çevrilmemiş aynı zamanda dönüştürülmüştür (transformation). Bunun nedeni ise, Ebu’s Süreyya Sami’nin kaynak metin içerisinde (“öteki”nin içerisinde) yeni ulusal alegorilerin üretilme potansiyelinin farkına varması olarak açıklanabilir.

Türk toplumunun mevcut durumu göz önüne alınarak kaleme alınan *Osmanlı’nın Sherlock Holmes’ü Amanvermez Avni*, ötekine ait olan yabancılıktan sıyrılıp kendine dönmeyi başarır; ötekinin alegorisinden kendi ulusal alegorisini üretir. Bu bağlamda Sami tarafından Osmanlıcaya yapılan *Sherlock Holmes* çevirisi, Rolls’ün⁴⁸ deyiimiyle, kaynak metni yeniden sahiplenir (reappropriate) ve kaynak metinden yeniden bir alegori üretir (reallogorize). Buradaki konumu itibariyle polisiye edebiyat çevirisi “düşünümsel yeniden çeviri”⁴⁹ (“re-translation”) işlevi görür.

“Yeniden çeviri” kavramını Rolls⁵⁰, “düşünümsellik” (“reflexivity”) kavramının anlamından yola çıkarak yeniden bağlamsallaştırır. Sami tarafından Osmanlıcaya yapılan *Sherlock Holmes* çevirisi düşünümsel bir çeviri sürecinden geçer. Bu süreçte “öteki” olanı yeniden üretir, kendini onun içerisinde var eder. Ötekini aktaran bir süreç değil, “öteki”nin bir üst söylemini yapıp kendi alegorisini yeniden yarattığı bir yeniden çeviri sürecidir.

Roll’un “düşünümsel yeniden çeviri” (“re-translation”) tanımından yola çıkarak döneminin ulusal alegorisini yaratmayı başarabilen her bir polisiye

⁴⁸ A. Rolls, agm., s. 445.

⁴⁹ Roll’un “re-translation” kelimesinin ön eki “-re” nin anlamını “reflexivity” kavramı bağlamında kullanması nedeniyle “re-translation” kavramı hem yeniden çeviri hem de kendine dönüşlü bir çeviri anlamına gelmektedir. Fakat Türkçede her iki anlamı da karşılayan bir kavram olmaması nedeniyle kavram, anlam yükü dikkate alınarak tarafımızdan “düşünümsel yeniden çeviri” olarak aktarılmıştır.

⁵⁰ A. Rolls, agm., s. 445.

edebiyat çevirisi yeniden çeviri olarak nitelendirilirse *Amanvermez Avni*'den önce yapılan ve halen yapılmaya devam eden *Sherlock Holmes* çevirilerinin de tekrar kavramsallaştırılması gerekir. Şimdiye kadar yeniden çeviri olarak ele alınan sayısız *Sherlock Holmes* çevirilerinde temelde çevirinin yabancı konumunun korunması ve yazarın sesinin duyurulması hedeflenir. Yapılan bu tür yeniden çevirilerde erek kültürün ulusal alegorisi üretilmez. Bunun yerine kaynak metindeki ulusal alegori aktarılır. Asıl amacı ulusal alegori üretmek değil yazarın metnindeki alegoriyi ve yazarın sesini aktarmak olan bu yeniden çeviriler polisiye edebiyat çevirisi söz konusu olduğunda, Rolls'a⁵¹ göre, Marty'nin bir kavramı olan "uzman çeviri" ("pro-translation") ile tanımlanabilir. Rolls'un işaret ettiği bu ayırmadan hareketle, erek metnin çevrilebilirliği sayesinde yeni bir ulusal alegori üretmeyi başarabilen polisiye edebiyat çevirisini "düşünsel yeniden çeviri" ("re-translation"); erek metnin mevcut alegorisini aktarmayı seçerek yazarın sesini ve biçimini taşımayı tercih eden polisiye çevirisini ise "uzman çeviri" ("pro-translation") olarak nitelendirmek polisiye edebiyatımıza yönelik yapılacak yeni çalışmalar için farklı bakış açıları kazandırabilir.

Sonuç Gözlemleri

"Osmanlı'nın *Sherlock Holmes*'ü" unvanıyla döneminin ulusal alegorisini oluşturmayı amaçlayan *Amanvermez Avni*, Batılı ötekisinden üstün ve tamamen bizden birini temsil eden özgün bir polisiye eser olarak okuyucuya sunulur. Fakat ayrıntılı bir okumayla varlığını Batılı ötekisine borçlu olan eserde aslında kaynak metindeki mevcut alegorinin ve anlamın Osmanlı toplumunun ihtiyaçları çerçevesinde yeniden bağlamsallaştırıldığı fark edilir. Bu açıdan *Amanvermez Avni* kaynak metindeki alegorinin başka bir ulusal alegoriye dönüştürüldüğü bir "düşünsel yeniden çeviri"dir ("re-translation"). *Sherlock Holmes*'ü temel alsada bambaşka bir ulusal alegori yaratmayı başaran *Amanvermez Avni* serüvenlerinde bilinçli bir okuyucu, döneminin hem milli edebiyat kaygısının hem de Batılı dedektif olan *Sherlock Holmes* serüvenlerinin aynı anda izini sürebilir.

Amanvermez Avni ile döneminin gerçekliğini sunabilen Ebu's Süreyya Sami milli yazar kimliğini taşır. Bunun yanı sıra kaynak metin olan *Sherlock Holmes* öykülerindeki ulusal alegoriyi kendi toplumunun alegorisine dönüştürmeyi başarabildiği için usta bir polisiye edebiyat çevirmeni olarak da nitelendirilebilir. Böylece Sami hem yazar hem çevirmen kimliğini bir arada bulundurur. Bu durumda çevirmen ve yazar arasındaki sınır ortadan kalkarken *Amanvermez Avni* serisinde özgün ile çeviri arasındaki ayrımı fark etmek zorlaşır. *Amanvermez Avni*, yazar/çevirmen Sami tarafından ustaca

⁵¹ A. Rolls, agm., s. 442.

çevrilebilmesi sayesinde özgün bir eserdir. Diğer bir deyişle özgünlüğünü çevrilebilmiş olmasına borçludur. Bu durumda, özgün ve çeviri kavramlarının daha da karmaşık bir hal aldığı söylenebilir. Sami, *Sherlock Holmes* öykülerindeki Batılı toplumlar için yaratılan alegoriyi kendi toplumunun ulusal alegorisine dönüştürürken aslında kaynak metni yeniden çevirmiştir.

Yeniden yaratılan alegori sayesinde hem özgünü hem çeviriyi barındıran *Amanvermez Avni*, Rolls'un deyişle, "düşünsel yeniden çeviri" ("re-translation") olarak adlandırılabilir. Daha kapsayıcı bir tanımlamaya gidilecek olursa; özgün/çeviri gibi kesin ayrımların yapılamadığı polisiye edebiyat ürünlerinde kaynak metinden tamamen kopmadan yeni bir ulusal alegori yaratmayı başarabilen eserler düşünsel bir çeviri sürecinin ürünüdür denebilir. Bu noktada ilk kez çevriliyor olsa bile her bir polisiye eser çevirisi yeniden çeviri olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda yeniden çevirinin tanımı polisiye edebiyat çerçevesinde değişiklik gösterir. Polisiye edebiyat çevirisi bağlamında yazarın sesini duyurmayı hedefleyen ve kaynak metindeki mevcut ulusal alegoriyi hedef kültüre taşımayı amaçlayan çevirileri ise, Rolls'un önerdiği gibi "uzman çeviri" ("pro-translation") kapsamında değerlendirmek polisiye türünde yapılan çevirileri betimlemekte kolaylık sağlayabilir. Bu doğrultuda polisiye edebiyatın özellikleri ve türün ulusal alegori üretmekteki gücü göz önüne alınarak yapılacak farklı kavramsallaştırma çalışmaları polisiye edebiyat alanına yönelik yeni kapılar aralayabilir.

KAYNAKÇA

- Alimen, Nilüfer, "Polisiye Edebiyatımızda Çeviriler ve Sözde Çeviriler", (Özet Halinde Yayınlanmış Bildiri), 5. *Asoscongress Uluslararası Filoloji Sempozyumu Özet Kitapçığı*, İstanbul, 2018, s. 73.
- _____, "The Ideological Aspect of the Pseudotranslations in Turkey: An Analysis of Kemal Tahir's Pseudotranslations of *Mike Hammer* Series", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aston University, School of Languages and Social Sciences, 2010.
- Altıntaş, Özge ve Ayşe Banu Karadağ, "Polisiye Edebiyatımızda Özgün/Çeviri Sorunsalı: *Osmanlı'nın Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*", (Özet Halinde Yayınlanmış Bildiri), 5. *Asoscongress Uluslararası Filoloji Sempozyumu Özet Kitapçığı*, İstanbul, 2018, s. 74.
- Altıntaş-Balcı, Ayşe, "Türklerin *Sherlock Holmes'ü Amanvermez Avni*", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005.
- Jameson, Fredric, "Australian Crime Fiction and National Allegory. Telling Truths: Crime Fiction and National Allegory Conference", The Institute of Social

- Transformation Research (ISTR), University of Wollongong, Wollongong, 6-8 Aralık 2012, (Aktaran: Alistair Rolls, “Whose National Allegory is it Anyway? Or What Happens When Crime Fiction is Translated”, *Forum for Modern Language Studies*, C. 52, S. 4, 2016, s. 434).
- Kaya, Nilay, “Amanvermez Avni ile Yeniden”, 2015, <http://t24.com.tr/k24/yazi/a1,194> (erişim tarihi: 1.10.2018).
- Rolls, Alistair, “The Re-imagining Inherent in Crime Fiction Translation”, *A Journal of Media and Culture*, C. 18, S.6, 2015, <http://journal.media-culture.org.au/index.php/mcjournal/article/view/1028> (erişim tarihi: 1.10.2018).
- _____, “Whose National Allegory is it Anyway? Or What Happens When Crime Fiction is Translated”, *Forum for Modern Language Studies*, C. 52, S. 4, 2016, s. 434-448.
- Rolls, Alistair ve Sitbon, Clara, “Traduit de l’Américain’ from Poe to the Série Noire: Baudelaire’s Greatest Hoax”, *Modern and Contemporary France*, C. 21, S. 1, 2013, s. 37-53.
- Sami, Ebüsüreyya, *Osmanlı’nın Sherlock Holmes’ü Amanvermez Avni: Kamelya’nın Ölümü*, (Çev. Erol Üyepazarcı), C. 1, Palto Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2015.
- _____, *Yanmış Adam: Osmanlı’nın Sherlock Holmes’ü Amanvermez Avni*, (1. Kitap), Cemiyet Kütüphanesi, İstanbul, 1913.
- _____, *Kamelya’nın Ölümü: Osmanlı’nın Sherlock Holmes’ü Amanvermez Avni*, (2. Kitap), Cemiyet Kütüphanesi, İstanbul, 1913.
- _____, *Kanatlı Araba: Osmanlı’nın Sherlock Holmes’ü Amanvermez Avni*, (3. Kitap), Cemiyet Kütüphanesi, İstanbul, 1913.
- _____, *Kara Katil: Osmanlı’nın Sherlock Holmes’ü Amanvermez Avni*, (4. Kitap), Cemiyet Kütüphanesi, İstanbul, 1914.
- _____, *Körebe: Osmanlı’nın Sherlock Holmes’ü Amanvermez Avni*, (5. Kitap), Cemiyet Kütüphanesi, İstanbul, 1914.
- _____, *Mavi Göz: Osmanlı’nın Sherlock Holmes’ü Amanvermez Avni*, (6. Kitap), Cemiyet Kütüphanesi, İstanbul, 1914.
- _____, *Sessiz Tabanca: Osmanlı’nın Sherlock Holmes’ü Amanvermez Avni*, (7. Kitap), Cemiyet Kütüphanesi, İstanbul, 1914.
- _____, *Boyacı: Osmanlı’nın Sherlock Holmes’ü Amanvermez Avni*, (8. Kitap), Cemiyet Kütüphanesi, İstanbul, 1914.
- _____, *Ölü: Osmanlı’nın Sherlock Holmes’ü Amanvermez Avni*, (9. Kitap), Cemiyet Kütüphanesi, İstanbul, 1914.
- _____, *İskeletler Arasında: Osmanlı’nın Sherlock Holmes’ü Amanvermez Avni*, (10. Kitap), Cemiyet Kütüphanesi, İstanbul, 1914.
- Sayers, David Selim, “Bir Osmanlı Polisiyesi”, 2015, <http://t24.com.tr/k24/yazi/bir-osmanli-polisiyesi,381> (erişim tarihi: 1.10.2018).

- Şahin Seval, Didem Ardalı Büyükarman, Banu Öztürk, Ayşe Şahin ve İpek Şahbenderoğlu, “1884-1928’de Türkiye’de Yayımlanmış Telif Polisiye Eserlerin Tarihi”, TUBİTAK Projesi, İstanbul, 2011-2014.
- Şahin, Seval, Banu Öztürk ve Didem Ardalı Büyükarman, *Edebiyatın İzinde Polisiye Edebiyat*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- Şahin, Seval, *Cinai Meseleler: Osmanlı-Türk Polisiye Edebiyatında Biçim ve İdeoloji (1884-1928)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.
- Tahir-Gürçağlar, Şehnaz, “*Sherlock Holmes in the Interculture: Pseudotranslation and Anonymity in Turkish Literature*”, (Der. Anthony Pym, Miriam Shlesinger, Daniel Simeoni), *Beyond Descriptive Translation Studies: Investigations in Homage to Gideon Toury*, John Benjamins, Amsterdam-Philadelphia, 2008.
- Toprak, Zafer, “Türklerin *Şarlok Holmes*’i *Aman Vermez Avni*”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C. V, 1986, s. 1274-1276.
- Toury, Gideon, *Descriptive Translation Studies and Beyond*, John Benjamins, Amsterdam-Philadelphia, 1995a.
- _____, “The Notion of ‘Assumed Translation’ - An Invitation to a New Discussion”, *Letterlijkheid, Woordelijheid/Literality, Verbality*, (Der. H. Bloemen, E. Hertog & W. Segers), Antwerpen/Harmelen, Fantom, 1995b, s. 135-147.
- Üyepazarcı, Erol, *Korkmayınız Mister Sherlock Holmes! Türkiye’de Polisiye Romanın 125 Yıllık Öyküsü*, C. 1 ve C. 2, Oğlak Yayıncılık, İstanbul, 2008.
- West-Sooby, John, “Lost and Found in Translation: The Frenchification of Australian Crime”, *In Mostly French: French (in) Detective Fiction*, (Der. A. Rolls), Peter Lang., Oxford, 2009, s. 123-140.